

قصایدِ ناشاختہ صرّنی

ڈاکٹر محمد صوفی
گورنمنٹ کالج ترائی

ہر قصیدہ چھ سجدہ واری سفت
مخلصان را بہ ست آمدہ مفت

(مقامات حضرت ایٹان ازجہی)

ناچیز کے پاس قصایدِ درباغیاتِ صرّنی کا ایک قلمی نسخہ قدیم کشمیری کاغذ پر خط نستعلیق میں تحریر شدہ ہے اس کے کاتب شیخ یعقوب صرّنی کے ہاں نشین اول میر محمد خلیفہ (م۔ ۱۰۲۰ ہجری) ہیں چنانچہ مسودہ کے اختتام پر کاتب کے دستخط موجود ہیں اور اس پر ایک مہر بھی ثبت ہے جس پر میر محمد کے حروف کندہ ہیں مخطوط کی ابتداء میں درباغیاتِ صرّنی بھی حتمی طور پر مرقوم ہیں کیونکہ قدامت کی وجہ سے اس کے ابتدائی اوراق گرے ہوتے ہیں تاہم جملہ قصاید محفوظ ہیں ۱۳۱ اوراق پر مشتمل اس نسخہ کی تقطیع یوں ہے ۵۰ × ۵۰ کے ہر صفحہ پر اوسطاً ۱۰ اشعار ہیں پروفیسر طیب شاہ صدیقی مرحوم نے ۱۳۸۳ء میں رشحات کے عنوان سے کلامِ صرّنی کا انتخاب چھاپا یا تھا اس کے آخر میں ۱۹ قصاید شایع ہو چکے ہیں وہ بھی اس مذکورہ مخطوط کی روشنی میں تھے سرے سے ایڈیشننگ کے محتاج ہیں۔

یہ مخطوط اس قابل ہے کہ اس کو من و عن شائع کیا جاتا تاکہ صرفی شاموں کے ہاتھوں میں
 تصاید صرفی کا ایک مکمل نسخہ آجاتا لیکن دانش کی تنگ دامانی کو مد نظر رکھتے ہوتے اس میں سے
 فی الحال چند ایک غیر مطبوعہ نایاب تصاید پر اکتفا کیا جاتا ہے مواظظ و حکم پر مشتمل یہ نسخہ اس
 قصیدے سے شروع ہوتا ہے جو حمد الہی اور وحدت الوجود سے متعلق ہے۔۔

نشأتے کہ سزاوار خدا مرد خدا گوید
 سزاوارش جزایں نہ بود کہ لاہی ثنا گوید
 بنا شد لایق عز و جلال او مگر حمدی
 کہ خود را خود ہمو بر مقتضاتے کبریا گوید
 حمد او چو لاہی ثنا۔ فرمود پیغمبرؐ
 چہ حد دیگری کیس عذر را چوں مصطفیٰ گوید
 ازین بد تر چہ گنہی کہ او خود را درین معنی
 شریک پادشاہ انبیا و اولیاء گوید
 ثنا جوتے کہ صرف حمد گردد مدت عمرش
 اگر گوید کہ عمر صرف حمدش شد خطا گوید
 اگرچہ حمد انسان ناقص است اما ازان بہتر
 کہ وصف خوب رویاں یا مدیح پادشاہ گوید
 بہر حالے خوش است از یاد اور طب اللسان بون
 مگر حمدی کہ نہ بود لایق او کس چہرا گوید
 ز مرغ و ماہی در حمد گفتن کم بنایہ بود
 ہمیشہ این در آب و دایما آن در ہوا گوید

گیا ہے کہ زمین بیرون بر آرد پر ز صحرایا
 ہم تن خود زبان گشتہ پاس آں خدا گوید
 کند نثر ثنائے شمرے از گلشن فیض
 چو وصف سنب و گل بادماغ تو صبا گوید
 گہی خود می تاید بے دہان دے زبان خود را
 گہے خود را تایش از زبان ماسوی گوید
 میان ماوا و چوں نسبت ماتی داوتی نیست
 نگوید غیر مدح خویشتن چوں مدح ما گوید
 بحد افلاص باید حامدیت را اگر حامد
 بخود نسبت کند اخلاصش از اہل ریا گوید
 ثنا گوئے خود آید خود بصورت ہای گوناگون
 ثنائے او چو در ارض و سما و فیہا گوید
 اگر او غیر را یا غیر ہم با غیر ہشتابہ
 دریں اطوار گوناگون ہمو خود را ثنا گوید
 کہ از مراتب کون و گہ ز خود بر خود کند جلوہ
 ولی صاحب نظر مین دے ایں مراتب را گوید
 فہریش را بردار غیر خواہد صوفی استجلا
 ظہوری را کہ از وی بر مہو باشد جلا گوید
 تجلی ہاشن در آئینہ ارض و سما دانا
 اگر داند نہ اں را ارض نے ایں را سما گوید

کسی کو نور تحقیق نیا بہ چشم دل روشن

از و ما را جدا داند ز ما او را جدا گوید

بغیر از یک حقیقت جلوہ گر عارف نمی بیند

گدا را اگر تو نگر در تو نگر را گدا گوید

بہر دم کسوتے می پوشد اما بے خبر او را

گمے شید ای بیدل گے نگار دلربا گوید

بلی را ہم ہمہ قابل بود ہجوں است اما

نمی دانیم حکمت چیت تا قالوا بلی گوید

ز ہستی گر غنایت باشد و از نیستی نصرت

غنایت را مو حد فقر و فقرت را غنا گوید

جز او معدوم محض این است اگر گوتی تو موجودش

چو آن ناقص بصر باشی کہ ظلمت را ضیا گوید

سوی اللہ ہرچہ ہست این جملہ لایبقی ز مابین است

عرض را اشعری از ماسوی اللہ بے بقا گوید

ناید شعلہ شمع و چراغ اندر دریاں باقی

کسی گرینک بیند آن بقایش را فنا گوید

سوی اللہ رہ زن است و سالک این رہ سواد را

بتیغ نفی می برد چو در تہلیل لا گوید

ہلتے چوں بعاشق آید و جان سپردن باید

کہ خواہد ضد این تفصیر و شکر آن بلا گوید

محبت جادوانی عاشق از تیغ بلا یابد
 اگر زخمش خورد زاهد رفینا بالقضاء گوید
 صفاتے دل ندارد صاحب و سواس روز غم
 از اجابہ القضاء عمی البصر آن بے صفا گوید
 غم و درد بلا سوی محبت پیشه جوی آید
 بلا را خیر مقدم درد و غم را مرجا گوید
 محب از زهر بتر داند آب خضر بے یادش
 و لیکن زهر قاتل را بیادش جان فزا گوید
 نخواهد درد عاجز مردن من در غم عشقش
 مرا از مهربانی مهربانی گرا دعا گوید
 چو در دنیا نصیب عاشق آمد دولت دیدار
 عجب بنود اگر امروز را روز جزا گوید
 تمنایم لقاتے اوست در هر دو جہاں اما
 چه حد بندہ مسکین کہ حرفے از لقا گوید
 من و دیدار او ہیات امامد ولتم ای بس
 کہ من ارنی بگویم او جوابم من ترا گوید
 ندارد مدعا جز دولت دیدار او صرفی
 و لیکن بیم جان دارد اگر ای مدعا گوید

۲۰ فی نعتہ صلی اللہ علیہ وآلہ واصحابہ اجمعین

بلبلیں بہ نوا موسم گل باغ جہاں را
 برگی و نوائی ست زمین را و زمان را
 تا نغمہ سرا شد بچمن بلبلیں خوش خوان
 گل گوش شد و غنچہ فرو بست دہان را
 ہم مرغ بچہ ہم پیر مغان ست مصلوہ
 یعنی سر عیش ست کنون مرد جوان را
 وارستہ باغی ست جہاں فصل بہار را
 رشک آمدہ از باغ جہاں باغ جنان را
 در وصف بہشت آمدہ اگر تحتہا الانہار
 بنگر بچمن ہر طرفی آب رودان را
 اکنون کہ حیات چمن از آب رودان است
 کن صرف می ناب حیات گذران را
 خوش آنکہ بکار شدہ از ہمہ غم ہا
 آوردہ بکف موسم گل رطل گران را
 شد تازہ سر میکشی و بادہ فروشی
 از تازہ جوانان چمن پیر مغان را
 گویا زبے وصف گل باغ رسالت
 از برگ بگل نامہ دارو ست زبان را

آن تازه گل باغ رسالت که زممش
 صد زینت و زیب است گلستان جهان را
 یعنی بنی هاشمی مکتی امی
 کو آمده دانا همه اسرار نهان را
 جا ساخت بفرش و شرف عرش ازل است
 آرمی شرفی جز به ملکین نیست مکان را
 شد پشت فلک غم پے بوسیدن پایش
 عالی تر از دینست کسی رفعت شان را
 فغفور سرخویش بفرش ره او ماند
 بر خاک در او بنگر افسر جان را
 گرد رهش آن کحل که یادش چو بگش
 آرد بر دانه دیده نرگس تر خان را
 از پر تو خورشید بحال کرم او ست
 آن لعل شفق رنگ که حاصل شده کان را
 نزدیک جودش چه زند لاف سخاوت
 دریا که همیشه کف خالی بود آن را
 نه بود عجب از خاصیت باد بهاری
 بخشد دم جان بر در او باد خزان را
 تا آن که نیا بد مددی از لب لعلش
 در تن نه بود یسج اثر جوهر جان را

بے نام گرامیش که حرز دل و جان است
 هرگز نه بود خاصیت حرز یمان را
 اهل فلک و اهل زمین جمله مطیع اند
 اس پادشہ تاجو ران تاج ستان را
 گر امن بدیں خواہی اماں نیز بہ نیا
 در حصن حصینش بطلب امن و امان را
 چوں حب دی آمدہ غرض از دنیا و عقبی
 باید کہ کنی صرف ریش ہر دو جہان را
 خواہم کہ دہم جان بلب او کہ کنم سود
 از بہر خود آری نتوان خواست زیاں را
 من خود چہ بیان می کنم اوصاف کماش
 گویند کہ حاجت بہ بیان نیست عیان را
 در ساعت نقش کہ بروں از دو جہان است
 و انم بہ یقین رہ نہ بود پیک گمان را
 صر فی بکجا جلوہ دہہ رخس مد بخش
 گنجایش آن نیست چو میدان بیان را

۳۰ در نعت سید المرسلین و امام المتقین صلوات اللہ وسلامہ علیہ اجمعین

اے باصفات و ذات خود از تو پدید حق
 حق گفته کہ ہر کہ مرا دید دید حق
 ظاہر کمال حسن الہی ز روی تو
 روی ترا با نیکی بر گزید حق
 چوں سایہ مثل شخص بود نیت سایہ ات
 بے مثل در دو کون ترا آفرید حق
 گے دولت خلیل و گھی نوبت کلیم
 در دور تو بمرکز خود آرمید حق
 روز جزا بغیر کف تو نمی دهند
 از بہر فتح باب شفاعت کلید حق
 آمد خیال تو بدل و رفت یاد غیر
 باطل کشید زخمت بروں چوں رسید حق
 بستگی ز نت بفضل الکتیم
 از ہر چہ غیرتت بکلی برید حق
 عاشق بہ نقد کون متاع غمت خرید
 سود اسی طرفہ کہ باطل خرید حق
 کہ جز حمیدی و جز حق نہ حامدی
 گاہے تو حامد آمدہ و حمیہ حق

مید انم از افاده تو که در جهان
 هم مستفید حق بود و هم مفید حق
 محبوب حق تویی و فریدی درین صفر
 در صورت تو گرچه بود آن فرید حق
 طرز جدیدی از تو بحق است در جهان
 حسن قدیم ساخت عیاں از جدید حق
 عشتم نوید داد که جان در نعمت دهم
 جان خواهد از خدا که بود این نوید حق
 حق نعمت چگو نه دل و جان ادا کند
 آری ز خواجه است بسی بر عبید حق
 دل بانگ حق شنید ز ناقوس بت کده
 چون گوش و هوش داشت نه باطل شنید حق
 جز بجزبه محبت تو رهبری نداشت
 مرد الهی که سوی خود او را کشید حق
 مله دو عید لیک بیاد تو هر زمان
 عید من ست و نیت جز این یسچ عید حق
 کوری منعی شب معراج یک به یک
 اے نه تنق ز شوق لقاییت در ید حق
 داغ شقاوت از چه مرا در جبین بود
 سازد زهمت تو شقی را سعید حق

عشاق را نفا و بز بار وصل حور
 این وعده راست آمده داین و عید حق
 در راه حق مرا مدعی کن کنون که من
 هستم ز حق بعید نه از من بعید حق
 رویم بختی نما که بسی دور مانده ام
 با آنکه اقرب است ز جبل الوریه حق
 سازد بیک نگاه تو یک دیو بیع را
 عارف تراز جیند و به از با یزید حق
 بنام مرا چشم یقین نور و حد تش
 بے شک اگر چه خود احد است و وحید حق
 بر جسم ما ز تو گر پر توی فته
 داریم چشم آنکه توانیم دید حق
 صرفی جهان جهان بتو گر فیض حق رسد
 خود گوید از زبان تو اهل من مزید حق